

Змест

Віталь Сіліцкі і яго ўнёсак у паліталогію. Год таму, 11 чэрвеня 2011 года, пасля доўгага змагання з ракавай хваробай памёр выбітны беларускі палітолаг, блогер і грамадскі актывіст Віталь Сіліцкі. Ён пакінуў па сабе багата навуковых і аналітычных артыкулаў, некалькі кніг і мноства ідэй, якія ён, на вялікі жаль, не меў магчымасці рэалізаваць... [Ст.1-2](#)

Каментар

Каментары беларускіх і міжнародных экспертаў да ўрыўкаў з прац Віталія Сіліцкага:

Ці варта ўдзельнічаць у несправядлівых выбарах?
[Ст. 3](#)

Пра прэзентыўны аўтарытарызм. [Ст.4](#)

Чым можа дапамагчы ЕС у справе лібералізацыі Беларусі?
[Ст.5](#)

Узгадваючы Віталія

Дэвід Марплз

Павел Данэйка

Алена Карасцелёва

Джэф Ловіт

Большасць матэрыялаў нумару падаецца ў перакладзе з ангельскай мовы.

Кантактная інфармацыя

✉ bh@democraticbelarus.eu

Square de Meeûs 37
1000 Brussels

Памяці Віталія Сіліцкага

«Тэрыторыя свабоды не здольная выжыць без салідарнасці і ўзаемадапамогі.(...) Зменьшыць кошт існавання ў паралельным грамадстве можна толькі супольнымі высілкамі ўсіх яго сяброў. (...) Трэба навучыцца рэагаваць на любы канфлікт ці напружанасць, заступацца за любога пакрыўджанага, наладжваць кантакты з любымі аўтаномнымі асяродкамі, перапісаць талмуды сваіх праграмаў у некалькі радкоў канкрэтных і зразумелых прапаноў і патрабаванняў, наогул, усімі сіламі паказваць, што палітычныя змены будуць асабістай перамогай кожнага».
(Віталь Сіліцкі. Памятаць, што дыктатуры руйнуюцца // АРСНЕ 2006, № 7-8.)

Шаноўныя калегі,
прапануем вашай увазе спецыяльны выпуск Belarus Headlines, прысвечаны выдатнаму палітологу і незабыўнаму дырэктару Беларускага інстытута стратэгічных даследаванняў (BISS). Выказваем удзячнасць усім, хто спрычыніўся да падрыхтоўкі гэтага выпуску.

З павагай,
каманда рэдактараў.

Belarus Headlines - гэта сумесны праект «Офіса за дэмакратычную Беларусь» (Брусель, Бельгія), Беларускага інстытута стратэгічных даследаванняў (Вільнюс, Літва) і Belarus Digest (Лондан, Вялікабрытанія).

Віталь Сіліцкі і яго ўнёсак у паліталогію

Дзяніс Мельянцоў, старэйшы аналітык BISS

Год таму, 11 чэрвеня 2011 года, пасля доўгага змагання з ракавай хваробай памёр выбітны беларускі палітолаг, блогер і грамадскі актывіст Віталь Сіліцкі. Ён пакінуў па сабе багата навуковых і аналітычных артыкулаў, некалькі кніг і мноства ідэй, якія ён, на вялікі жаль, не меў магчымасці рэалізаваць.

У 1994 г. Віталь скончыў філасофска-эканамічны факультэт Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта па спецыяльнасці "сацыялогія", атрымаў ступень магістра палітычных навук Універсітэта Цэнтральнай Еўропы ў Венгрыі і доктара палітычных навук у Ратгерскім універсітэце ў ЗША. Маючы гэтую бліскучую адукацыю, В. Сіліцкі мог бы рабіць паспяхова кар'еру ў ЗША ці Еўропе, але вырашыў вярнуцца ў Беларусь і працаваць тут, пашыраючы ў роднай краіне заходні ўзровень навукова-даследніцкай і аналітычнай дзейнасці.

У 1999-2003 гг. Віталь Сіліцкі займаў пасаду дацэнта Еўрапейскага гуманітарнага ўніверсітэта ў Мінску. ЕГУ быў найбольш перадавым цэнтрам, які імкнуўся ўводзіць еўрапейскія даследчыя стандарты ў

беларускую навуковую супольнасць. Тым не менш, Віталь страціў пасаду, калі адміністрацыя ўніверсітэта падпарадкавалася загаду ўладаў пакараць яго за публічную крытыку ўрада прэзідэнта Лукашэнкі. Затым Віталь быў стыпендыятам Рэйгана – Фасэла пры Нацыянальным фондзе дэмакратыі ў Вашынгтоне, запрошаным даследчыкам Цэнтра дэмакратыі, развіцця і прававой дзяржавы Стэнфардскага ўніверсітэта.

У 2007 г. Віталія Сіліцкага прызначылі дырэктарам Беларускага інстытута стратэгічных даследаванняў (BISS), якім ён кіраваў да сваёй трагічна ранняй смерці ў 2011 г. Дзякуючы Віталю, ягонай энергіі і адданасці справе BISS неўзабаве стаўся адным з галоўных беларускіх "мазгавых цэнтраў" у галіне паліталогіі і публічнай палітыкі.

Навуковыя зацікаўленні В. Сіліцкага ахоплівалі не толькі ўнутраную палітыку і эканоміку Беларусі. Ён зрабіў значны ўнёсак у паліталогію як навуку – распрацаваў канцэпцыю прэзентыўнага аўтарытарызму.



Віталь Сіліцкі і яго ўнёсак у паліталогію

Дзяніс Мельянцоў, старэйшы аналітык BISS

Яна тлумачыць, як постсавецкія ўладныя рэжымы не дапусцілі дэмакратычных трансфармацый, што атаясамліваюцца з “каляровымі рэвалюцыямі” ў Сербіі, Грузіі і Украіне. Як сцвярджаў Віталь, стратэгія прэвентыўнага аўтарытарызму палягала ў тым, каб здушаць апазіцыйныя сілы яшчэ ў зародку, пакуль яны не паспелі скарыстацца адносна ліберальным асяродкам канкурэнтнага аўтарытарызму:

“Прэвентыўныя ўдары накіроўваюцца на яшчэ слабыя палітычныя партыі і іншых гульцоў. З палітычнай сцэны выдаляюцца нават тыя апазіцыйныя лідэры, якія наўрад ці змогуць склаці сур’ёзную канкурэнцыю на наступных выбарах. Наносзяцца ўдары па незалежнай прэсе, нават калі яна даходзіць толькі да вузкіх сегментаў грамадства. Знішчаюцца арганізацыі грамадзянскай супольнасці, нават калі яны засяроджаныя ў адносна абмежаванай гарадской субкультуры. Нарэшце, парушаюцца правілы правядзення выбараў нават тады, калі дзейны прэзідэнт, хутчэй за ўсё, перамог бы і пры сумленным галасаванні.

Хоць падобныя дзеянні і разбураюць дэмакратычны імідж улады за мяжой, грамадства ў самой краіне ўсё роўна мяркуюе, што ягоныя лідэры абраныя калі і не цалкам дэмакратычна, дык належным чынам. З каранем выраваючы грамадска-палітычныя альтэрнатывы нашмат раней, чым яны ператворацца ў рэальную пагрозу, дзейны кіраўнік дзяржавы можа атрымліваць перамогу на выбарах задоўга да іх пачатку. І верагоднасць таго, што яго перамогу аспрэчаць, змяншаецца, калі самых моцных канкурэнтаў загадзя не дапусцілі да выбарчай гонкі пры дапамозе дыскваліфікацыі ці іншых, яшчэ больш гнюсных, сродкаў. Прэвентыўная стратэгія мае велізарнае псіхалагічнае ўздзеянне і на палітычную, і на грамадскую апазіцыю; гэтыя сістэмныя рэпрэсіі прышчэпляюць ім адчуванне безнадзейнасці і навязваюць уяўленне, што палітычныя змены – абсалютна недасяжныя”.

Віталь Сіліцкі падкрэсліваў, што сярод тых, хто запачаткаваў гэтую стратэгію, – Расія за Уладзімірам Пуціным. Ён даводзіў, што Крэмль ідзе на захад, якія маюць на мэце “не толькі дыскрэдытаваць і дэмаралізаваць апазіцыю з дапамогай варажой прапаганды, але і пазбавіць яе ўсялякага падабенства роўных умоваў, а калі неабходна, і фізічна прыбраць яе са сцэны. Апошняя мэты можна дасягнуць, папросту зняўшы з выбарчай дыстанцыі апазіцыйных кандыдатаў, а таксама пасадыўшы іх у турму, змусіўшы эміграваць ці нават – у крайніх выпадках – забіўшы”.(1)

Як сцвярджаў В. Сіліцкі, прэвентыўная стратэгія – толькі адна з трох асноўных прылад, якімі карыстаюцца аўтакраты, каб захаваць сваю ўладу з дапамогай сфабрыкаванай згоды. На ўсёй постсавецкай прасторы ўлады таксама выкарыстоўваюць прыбыткі ад продажу прыродных рэсурсаў на тое, каб купіць згоду электарату, і звяртаюцца да брудных палітычных тэхналогій – дэзынфармацыі і прапагандыцкіх кампаній, накіраваных на дыскрэдытацыю апанентаў яшчэ да таго, як яны выйдуць на выбарчую арэну. Гэтая стратэгія пралівае святло на лад палітычнага мыслення ўладнай эліты:

“Свядомасць тых, хто кіруе Крамлём, кажэ: няма чаго саромецца. Яны папросту не могуць уявіць сабе палітычную сістэму, якая працуе іначай. На іх думку,

адвольнасць, якая нібыта назіраецца ў заходніх дэмакратыях, – прадукт таго ж самага кансэнсусу эліты і здзелак, з дапамогай якіх маргіналізуюцца прыхадні званку. Да заходняй рыторыкі наконт дэмакратыі і прававой дзяржавы яны ставяцца з пагардай, як да цынічнай спробы вывесці на палітычную сцэну чужынцаў, якія карыстаюцца замежнай падтрымкай”.(2)

Як сцвярджае палітолаг Люкан Вэй з Універсітэта Таронта, Віталь Сіліцкі адным з першых улучыў аўтарытарныя рэжымы ў міжнародны кантэкст.(3) Калі ў 90-я гг. XX ст. і на самым пачатку XXI ст. шмат хто казаў пра распаўсюд дэмакратыі, Віталь распачаў дыскусію пра контр-распаўсюд [аўтарытарызму]. У пэўным сэнсе ён сфармуляваў новую праблематыку доследаў у галіне пашырэння аўтарытарызму. Сярод іншага, Віталь акрэсліў канцэпцыю “аўтарытарнага інтэрнацыяналу”, як ён сам яго называў, – па сутнасці, гэта імкненні рэагаваць на кожны выклік званку ўзмацненнем каардынацыі дзеянняў паміж недэмакратычнымі дзяржавамі. Гэтая канцэпцыя надзвычай актуальная сёння, калі мы аналізуем працэс стварэння Еўразійскага Саюза, абвешчанага летась Пуціным.

Хоць у сваёй працы В. Сіліцкі збольшага засяроджваўся на постсавецкай прасторы – як выявілася, гэта пераважна неспрыяльная глеба для пераходу да дэмакратыі, – але ён заставаўся асцярожным аптымістам, адмаўляючы, аднак, спрошчаныя ўяўленні пра паўстаўанне дэмакратыі ў выніку раптоўнай змены рэжыму або кіраваных з-за мяжы палітычных інтрыг.

“Прасоўванне дэмакратыі – праект гэтакі ж складаны, як і свет, у якім яна павінна квітнець. Ён патрабуе разумных доўгатэрміновых высілкаў, і нельга разлічваць, што яны ўсюды і адразу будуць аднолькава паспяховымі”, – сцвярджаў Віталь Сіліцкі.(4)

Суаўтар выданняў “Беларусь ад “А” да “Я” і “Палітычныя тэндэнцыі ў новай Усходняй Еўропе: Украіна і Беларусь”, аўтар “Гістарычнага слоўніка Беларусі” і кнігі “Адкладзеная свабода”(5), Віталь Сіліцкі таксама напісаў больш за 100 артыкулаў на тэмы дэмакратызацыі і аўтарытарызму на постсавецкай прасторы, электаральных рэвалюцый, прэвентыўнага аўтарытарызму, дачыненняў Беларусі з Еўрасаюзам, беларуска-расійскай інтэграцыі. Ён быў сталым аўтарам такіх часопісаў, як The Journal of Democracy, The European Voice, ARCHE шматлікіх іншых перыядычных выданняў. Віталь быў актыўным, іранічным блогерам, які падштурхоўваў да палемікі, а таксама адданым дэмакратычным актывістам і надзвычай прыцягальнай асобай.

1. Vitali Silitski, “Tools of Autocracy”, Journal of Democracy Volume 20, Number 2, April 2009 pp. 42-46.

2. Тамсама.

3. Andrew Kuchins, Cory Welt, Mitchell Orenstein, Lucan Way, Rodger Potocki, “Vitali Silitski (1972-2011)”, Journal of Democracy Volume 23, Number 1, January 2012 pp. 188-189.

4. Vitali Silitski, “The Quintessential Dissident”, Journal of Democracy Volume 16, Number 3, July 2005 pp. 170-174.

5. Яна апублікаваная ў 2012 г. па-беларуску.

Каментар

У гэтым раздзеле прапануем Вашай увазе каментары беларускіх і міжнародных экспертаў на ўрыўкі з некаторых публікацый Віталія Сіліцкага.

Ці варта ўдзельнічаць у несправядлівых выбарах?

Чаму дыктатары прайграюць? Адказ на гэтае пытанне зусім просты. Дыктатары прайграюць з тае ж прычыны, з якой і дэмакратычна абраныя лідэры і ўрады прайграюць выбары. Грамадства, незадаволеннае існым станам рэчаў, пачынае шукаць альтэрнатыву. У грамадстве, якое знаходзіцца ў стане зменаў (справакаваных, напрыклад, эканамічным ростам, як тое было ў краінах Паўднёва-Усходняй Азіі), дзе узнікаюць новыя сацыяльныя групы і інтарэсы, выспевае патрэба ў новых прадстаўнічых інстытуцыях, якую дыктатарскія рэжымы задаволіць не ў стане. Палітычны рэжым, няздольны выканаць дадзеныя грамадству абяцанні, губляе сваю легітымнасць (NB: легітымнасць разглядаецца тут як сацыялагічная катэгорыя: маецца на ўвазе згода грамадства з той сістэмай кіравання, якая ўжо склалася і ягоная згода гуляць па правілах, прапанаваных уладамі). Пры гэтым важна тое,

наколькі здольная існае апазіцыя прапанаваць альтэрнатыву губляючай падтрымку ўладзе. Дзеля гэтага апазіцыя павінна, па-першае, у выбарах удзельнічаць. Па-другое, яе праграма і ідэі маюць быць больш прывабнымі для грамадства, чым статус кво, за які выступаюць аўтарытарныя лідэры. Па-трэцяе, апазіцыя мусіць стварыць у грамадстве ўпэўненасць у тым, што і ўдзел у загадзя недэмакратычнай працэдурцы можа нешта рэальна змяніць. Іншымі словамі, грамадства мае паверыць, што апазіцыя здольная атрымаць больш галасоў, чым улады можа сфальсіфікаваць.

(Віталій Сіліцкі. Выборы в условиях авторитарных режимов – фарс или шанс для перемен?// Інфармацыйна-аналітычны бюлетэн Адкрытае грамадства 2001,

Аляксандр Класкоўскі, беларускі палітолаг

Гэты тэкст Віталь Сіліцкі напісаў у 2001 годзе, а здаецца, што ўчора. Бо і зараз, перад пачаткам парламенцкай кампаніі 2012 года, апазіцыю раздзірае спрэчка: ці ўдзельнічаць у выбарах, калі выбараў дэ-факта няма?

Самае прыкрае, што пры гэтым мы бачым жахлівы дэфіцыт палітычнай культуры. Носьбіты таго ці іншага падыходу лепяць на апанентаў ярлыкі здраднікаў. Даходзіла нават да бойкі ў літаральным сэнсе. Дэмагогі часта вядуць рэй, бо вербальны максіmalізм можа быць болей эфектны, чым пазіцыя адукаванага рэаліста, для якога палітыка — мастацтва магчымага. Тэкст Віталія Сіліцкага ёсць прыкладам, калі аўтарская пазіцыя даводзіцца без надрыву і клеймавання — моцай думкі, аргументацыі. Ён убудоўвае беларускую сітуацыю ў сусветны кантэкст, уплятае яе ў хаду гістарычнага працэсу. І становіцца зразумела: сённешняя цемра над Беларуссю — не фатальная, не зачараваная. Тыя, хто прагне іншай Беларусі, вольнай і еўрапейскай, мусяць спакойна і ўпарта рабіць сваю справу. Як сказаў аднойчы Віталь Сіліцкі, варта проста памятаць, што дыктатуры руйнуюцца. (<http://arche.bymedia.net/2006-7/silicki706.htm>)

Алістар Рабальяці, брытанскі палітычны аналітык

У 2001, пасля парламенцкіх выбараў 2000 года, Віталь Сіліцкі ўзняў пытанне, якое, магчыма, куды больш актуальнае для Беларусі сёння, чым было тады: ці варта апазіцыі ўдзельнічаць у выбарах, арганізаваных аўтарытарным рэжымам. І сапраўды, надзённасць гэтага артыкула была падкрэслена, калі “Беларускі Партызан” вярнуўся да яго, паўторна апублікаваўшы на сваім сайце напачатку гэтага года.

І хаця ўжо мінуў час, многія высновы, да якіх прыйшоў Сіліцкі, трэба браць да ўвагі тым, хто выступае супраць Лукашэнкі. Віталь сцвярджаў, што выбары даюць апазіцыі магчымасць прамоцыі самой сябе і пашырэння сваёй палітычнай базы. Ён адзначыў, што нават адносна паспяхова выбарчая кампанія, праведзеная ў складаных умовах, можа ініцыяваць працэс лібералізацыі, які падмацуе пратэсты на больш позняй стадыі. І вось мы глядзім на выбары 2012 – апазіцыя падзеленая на тры лагеры: тыя, хто за байкот, тыя хто ідзе на ўдзел, але плануе здымацца напярэдадні дня галасавання, і тыя нешматлікія, хто верыць у змену статуса кво.

У сваім артыкуле Сіліцкі вылучае групу краінаў, дзе прайшлі трансфармацыйныя выбары. З таго часу адбыліся каляровыя рэвалюцыі ва Украіне і Грузіі, а таксама нядаўняе пацярпенне ў Бирме, што дае дадатковую глебу для разважанняў. Ключавое адрозненне ад Беларусі застаецца відавочным. У тых краінах апазіцыя карысталася вялікай павагай, бо мела адзінага знакавага лідэра. У Беларусі ж многія актывісты заняты барацьбой адно з адным ці зацікаўленыя ў захаванні цяперашняга стану. Як супольнасць, яны няздольныя пазбавіцца таго негатыўнага вобраза, што стварае дзяржаўная прапаганда, і дамагацца шырэйшай падтрымкі.

Сіліцкі прызнае, што выбары пры аўтарытарных рэжымах па сваёй прыродзе – прапагандысцкія шоў, і адбываюцца яны адно з мэтай легітымізацыі рэжыму. Цалкам зразумела, што ўжо стомленыя апазіцыйныя актывісты не жадаюць удзельнічаць у несправядлівым спаборніцтве, калі іх супернік складае правілы так, што яны па-любому выбываюць. Хаця зрэшты, як адзначае Сіліцкі, змены адбываюцца толькі тады, калі супернікі канцэнтруюцца на прэзентацыі сваіх палітычных праграмаў, больш прывабных для людзей, за тое, што можа прапанаваць рэжым пры нязменнай сітуацыі. Гэта той выклік, які патэнцыйным лідэрам у Беларусі трэба трымаць.

Каментар

Пра прэвентыўны аўтарытарызм

У постсавецкіх краінах, якія толькі нядаўна здзейснілі дэмакратычныя прарывы, чыноўнікі спрабавалі змагацца супраць палітычных правоў і грамадскіх свабод, але былі няздольныя прадухіліць змены. Апазіцыйныя палітычныя і грамадзянскія сілы, якія развіліся раней у адносна ліберальным асяроддзі канкурэнтнага аўтарытарызму, маглі супраціўляцца ціску. У адрозненні ад іх, жорсткія аўтарытарныя рэжымы забяспечваюць сваю стабільнасць і выжыванне не толькі праз спарадычнае рэагаванне на ўжо існуючыя палітычныя і сацыяльныя выклікі, але і праз апераджальныя атакі, якія ліквідуюць пагрозы яшчэ да таго, як яны з'явіліся.

Апярэджванне ужываецца ў дачыненні да апазіцыйных партый і гульты, якія яшчэ не набралі моцы. З палітычнай арэны выдаляюцца нават тыя апазіцыйныя лідэры, якія наўрад ці стануць сур'ёзнай пагрозай падчас наступных выбараў. Незалежная прэса атакуецца, нават калі яна ўплывае толькі на невялікія сегменты насельніцтва. Арганізацыі грамадзянскай супольнасці знішчаюцца, нават

калі яны канцэнтруюцца ў адносна абмежаванай гарадской субкультуры. Нарэшце, выбарчае заканадаўства парушаецца нават тады, калі цяперашні кіраўнік дзяржавы хутчэй за ўсё перамог бы ў справядлівым галасаванні.

І хаця такія захады могуць разбурыць дэмакратычны імідж рэжыму за мяжой, грамадства дома будзе ўспрымаць сваіх лідэраў абранымі належным, калі не цалкам дэмакратычным, чынам. Адсякаючы на карані ўсе палітычныя і грамадзянскія альтэрнатывы яшчэ да таго, як яны пераўтварацца ў небяспеку, функцыянеры выйграюць выбары задоўга да пачатку выбарчай кампаніі. І сапраўднасць іхняй перамогі яшчэ цяжэй ставіць пад пытанне, калі самым моцным супернікам было адмоўлена ва ўдзеле ў гонцы праз дыскваліфікацыю...

(Preempting Democracy: The Case of Belarus, Journal of Democracy Volume 16, Number 4, October 2005 pp. 83-97)

Люкан Вэй, дацэнт кафедры палітычных навук Універсітэта Таронта

Віталёвыя працы ўсё так жа наводзяць на роздумы, як калі яны былі толькі надрукаваныя. Але мне падаецца, што яго пасыл у гэтым урыўку неапраўдана песімістычны. Перадусім, Арабская вясна не столькі прынесла дэмакратыю ў рэгіён, колькі прадэманстравала самую магчымасць нечаканых і масавых пратэстаў нават у моцна аўтарытарных краінах, дзе апазіцыя лічылася неактыўнай. Закрытыя рэжымы ў Тунісе, Егіпце, Лівіі, Сірыі і Бахрэіне зведалі "пратэсты без лідэраў", калі вялікая колькасць людзей, каталізуемых новымі інфармацыйнымі тэхналогіямі, мабілізавалася ў беспрэцэдэнтных маштабах. Гэтыя пратэсты былі "безлідэрскімі" ў тым сэнсе, што яны не кіраваліся і не ачольваліся якімсьці апазіцыйным лідэрам ці добра структураваным апазіцыйным рухам. У Егіпце, для прыкладу, пратэсты першапачаткова праходзілі без шырокага ўдзелу ўстояных Братоў-мусульман. Калі ўжо гэта не здольнае выклікаць параной ў Лукашэнкі, то і не ведаю, што тады можа.

У той жа час, Арабская вясна дэманструе, што пратэсты без лідэраў не могуць быць доўгатэрміновай заменаю добра арганізаванай грамадзянскай супольнасці. Такім чынам, у гэтых краінах аўтакраты мелі магчымасць хуткага аднаўлення.

Мэт Раянскі, праграма «Расія і Еўразія» фундацыі Карнэгі за міжнародны мір

Віталёва ідэя прэвентыўнага аўтарытарызму адначасова сыходзіць каранямі ў доўгатэрміновыя пост-савецкія рэаліі і прадстаўляе сабой свежы і карысны погляд на нявырашаную праблему для заходняй палітыкі ў дачыненні да рэгіёну і адносна Беларусі ў прыватнасці. Улады ў такіх краінах былі паспяховымі не толькі з-за свайго прэвентыўнага жалезнага кулака, але і ў выкарыстанні ўсіх сродкаў дзяржаўнай улады каб дамагчыся палітычнага панавання за коштам сваіх супернікаў. Напрыклад, праз падтрыманне і нават узмацненне савецкага бачання грамадзянскага пратэсту як знаку непарадку і таму пагрозы для жыцця краіны.

З дапамогаю метадаў прымусу і паглынання элітаў, улады дамагліся таго, што ў грамадскай свядомасці паняткі эфектыўнасці і эксклюзіўнасці палітычнай улады сталі непадзяляльнымі. Таму тыя, хто выступае супраць кіруючай улады могуць быць названыя апанентамі ўсёй сістэмы, што паражжае парадку і стабільнасці, а ў выніку становяцца "дзяржаўнымі ворагамі".

Трэба заўсёды памятаць і цаніць тое, што тонкая аналітычная праца, якую Віталь ачоліў у БІССе, і якая працягваецца дзякуючы ягонай спадчыне, дапамагла раздзяліць каштоўнасці кіруючай палітычнай сілы, інтарэсы дзяржавы і нацыі наогул. Гэта стала істотным крокам да сапраўднага плюралізму і росквіту ў будучым.

Каментар

Чым можа дапамагчы ЕС у справе лібералізацыі Беларусі?

Ва ўмовах, калі (...) перамены немагчыма ініцыяваць, разважаць пра ўдзел апазіцыі ў палітычным жыцці краіны, не кажучы ўжо пра яе шанцы пераўтварыцца ў дзейнага «актара пераменаў» і ажыццяўляць уласныя палітычныя стратэгіі, не выпадае без адраджэння легальнай прасторы для канкурэнцыі. Альтэрнатыўным палітычным сілам і незалежнаму грамадству варта шукаць любой магчымасці, каб выкарыстаць тыя кволыя працэсы адкрыцця палітычнай прасторы і новыя супярэчнасці дзеля пашырэння прасторы свабоды ў грамадстве. Гаворка ідзе і пра «ўбудаванне» апазіцыі ў тыя дыялагавыя працэсы, якія сёння ідуць паміж Беларуссю і ЕС, і аб прапанове, нават навязванні, уласнага парадку дня гэтага дыялогу, і пра штодзённае «тэставанне» сапраўднасці лібералізацыйных намераў уладаў, і пра выкарыстанне тых ці іншых палёгак для разгортвання альтэрнатыўнай дзейнасці.

Пакуль што самым эфектыўным сродкам уздзеяння застаецца спрыянне эрозіі сістэмы. Фактычна, на эрозію працуе ўсё, што спрыяе ўскладненню эканамічных і сацыяльных адносінаў у краіне, размывае вертыкальны прынцып кіравання краінай і

эканомікай, пашырае абшар сацыяльнай, эканамічнай, інтэлектуальнай і, калі магчыма, палітычнай свабоды, размывае ці заблытвае ідэалагічную цэльнасць сістэмы, прыносячы ў яе новыя, супярэчлівыя сэнсы і ідэі. Гэта ўключае інструменты тэхнічнага супрацоўніцтва, культурных кантактаў, эканамічнага ўзаемадзеяння, уцягвання ў працу міжнародных арганізацый, развіццё двухбаковых і шматбаковых кантактаў з заходнімі краінамі, падарожжы, грамадзянскую дыпламатыю і г. д. Эрозіі спрыяе і падтрымка тых працэсаў, якія прыводзяць да эвалюцыі ўлады ў самой сістэме, нават калі гэта азначае не дэмакратызацыю, а яе алігархізацыю. Напрыклад, падтрымка той самай «дыктатарскай прыватызацыі», пра небяспеку якой заяўляе частка беларускай апазіцыі, насамрэч спрыяе паглыбленню тых працэсаў, якія ўрэшце прыводзяць да размывання прэзідэнцкага абсалютызму, большай заангажаванасці краіны ў сусветную эканоміку і падвышаюць кошты міжнароднай ізаляцыі Беларусі.

(В. Сіліцкі. «Накід плану ратавання рэжыму» 2009)

Дэвід Марплз, ганаровы прафесар універсітэта Альберты, Канада

Ідэі Віталія не губляюць актуальнасці. Ён лепш за астатніх разумеў неабходнасць захавання сувязей з Еўропай на розных узроўнях. У яго выказваннях прасочваецца думка, што Беларусь не такая маналітная, як падаецца большасці замежных медыяў, хаця ён яўна прадбачыў, што шлях наперад быў у падрыве любым магчымым чынам «прэзідэнцкай вертыкалі» і лічыў Беларусь дыктатурай (хоць гэтае слова і можа трактавацца па-рознаму).

Адна з магчымых перасцярогаў, якая вынікае са свядзенняў вышэй, тое, што ад прэзідэнцкіх выбараў 2010 г. прыватызацыя ў краіне праводзіцца ва ўмовах сур'ёзнага эканамічнага крызісу (які неадкладна патрабуе замежных крэдытаў) - і толькі ў адным накірунку, то бок, расійскія кампаніі маюць больш-менш эксклюзіўнае «першаснае права» набываць каштоўныя беларускія прадпрыемствы альбо праводзіць з імі зліцці. Гэта было адной з умоваў леташняга крэдыту ў 3,5 мільярды даляраў ад Еўразійскага банка развіцця.

Таму лагічнай задачай для Еўрасаюза, калі кіравацца парадзімі Віталія, ёсць пошук выйсця з цяперашняга тупіку ў стасунках з Мінскам дзеля таго, каб мець магчымасць браць удзел у будучай прыватызацыі беларускіх прадпрыемстваў. Аслабленне эканамічнай моцы рэжыму прывядзе, як меркаваў Віталь, да аслаблення і моцы палітычнай, што будзе мець вынікам больш плюралістычнае і менш абсалютысцкае грамадства.

Узгадваючы Віталія

Дэвід Марплз

Упершыню мы сустрэліся з Віталём у 1999 г. на канфэрэнцыі ў Баце, у Англіі. Тое была, бадай, першая вялікая канферэнцыя, прысвечаная Беларусі, у заходняй краіне. Там Сіліцкі перакладаў для сацыёлага Дэвіда Ротмана. Стоячы перад трыбунай, Віталь засланыў сабой і без таго не вельмі высокага выступоўцу. У пэўны момант нехта з прысутных нават папрасіў Віталія пасунуцца, каб можна было бачыць спікера.

Наша наступная выпадковая сустрэча адбылася ў мінскім метро. Віталь нечакана вырас з-за спіны і вітаў мяне так, нібыта я быў яго старым сябрам, якога ён даўно не бачыў. Эрудзіраваны, яскравы і вельмі чалавечны, падавалася, ён і ў прамым, і ў пераносным сэнсе быў «большы за само жыццё». Здавалася, ён ведаў усё і ўсіх у беларускай сталіцы, і пазней знаёміў мяне з рознымі амбасадарамі і навукоўцамі ў сваёй улюбленай кавярні, якая мае назву, што вельмі пасуе для такога касмапаліта, як Віталь, -- «News Café» на вуліцы Карла Маркса.

Віталь быў выключна абаяльным і пацешным чалавекам. Адночы я ўбачыў, як ён прыснуў падчас панэлі на канферэнцыі ва ўніверсітэце Лазарскага (Варшава). Пасля ён адмаўляў тое, што спаў, нягледзячы на факт, што ягоны храп быў чутны падчас выступаў. Як высветлілася, напярэдадні ён сацыялізаваўся ў Старым горадзе да трэцяй ночы. Рэдка ён мог абмінуць магчымасць абмеркаваць палітычныя справы з сябрамі з далёкага ці блізкага замежжа. Тэрмін «публічны інтэлектуал» пасуе да яго найлепшым чынам. Хаця праца была самай вялікай яго жарсцю, і ён быў выбітным аналітыкам, свабодным ад якіхсці палітычных сімпатый альбо моцных пачуццяў, Віталь заўсёды быў у сугуччы з поп-культарай. Ягоным захапленнем быў ангельскі футбольны клуб «Ліверпуль», за паспехамі якога ён сачыў так прагна, як ніякі іншы заўзятар. Гэта сімвалічна для ягонай шырокай, а часам і складанай асобы і вялікага колу інтарэсаў. Кожны з тых, хто хоць раз сустракаў Віталія Сіліцкага, ужо ніколі яго не забудзе. І мала хто заслугуе лепшай эпітафіі.

Узгадваючы Віталя

Павел Данэйка, дырэктар Беларускага эканамічнага даследча-адукацыйнага цэнтру BEROC

Мы пазнаёмліся з Віталём, калі той быў яшчэ студэнтам і з'явіўся ў офісе Інстытута прадпрымальніцтва і мэнэджменту. Пачалі камунікаваць – і наш дыялог ужо ніколі не прыпыняўся.

Калі надышоў час вырашаць, хто стане першым дырэктарам Беларускага інстытута стратэгічных даследаванняў, Віталь якраз скончыў навучанне і вярнуўся з ЗША. Спачатку мы шукалі на пасаду замежніка, але знайшлі беларуса заходняга мыслення ў асобе Віталя Сіліцкага – неверагодна ўдалае спалучэнне прафэсіяналізму, энтузіязму і місіянерства.

Віталь прадэманстраваў надзвычайны ўзровень акадэмічнай аналітыкі. Да яго аналітыка ў Беларусі існавала альбо як эсэістыка, альбо мела ідэалагічную прыроду. Што моцна адрозніваецца ад сапраўднага навуковага даследавання, бо адказы відавочныя ўжо адпачатку. Віталь прыцягнуў і згуртаваў вакол сябе новых экспертаў. Гэтыя спецыялісты зараз маюць разуменне і здольнасці прэзентаваць свае даследаванні на міжнародным узроўні. Паўстала новае экспертнае кола.

Віталь быў першым, хто, атрымаўшы доктарскую ступень, вярнуўся жыць і працаваць у Беларусь. Цяпер такіх як ён ужо некалькі, і не толькі ў паліталогіі, але таксама і ў эканоміцы. Гэта ўжо няспынны працэс, хаця яго інтэнсіўнасць залежыць ад многіх фактараў, напрыклад, пасля 19 снежня 2010, некаторыя навукоўцы перадумалі вяртацца.

Віталь у мяне асацыюецца з няспыннай плыняй, ён заўсёды быў у пошуку, у дыялогу. Сіліцкі стаў першым беларускім аналітыкам сапраўднага заходняга ўзроўню.

Алена Карасцелёва, дырэктар Цэнтра еўрапейскіх даследаванняў універсітэта Аберыстуіта

Мінуў ужо год, як Віталіка няма з намі... і ўсё яшчэ цяжка паверыць, што яго ЗУСІМ няма, і што кароткія 39 год ягонага жыцця – ужо гісторыя... Гісторыя, якую мы маем захаваць.

Я добра памятаю нашыя студэнцкія гады. Мы былі такімі маладымі, такімі дзёрзкімі, шчыра крочылі ў ногу з часам, былі адкрытыя да пераменаў, да разбурэння (хоць бы і на кароткі час) старых межаў і стэрэатыпаў. Дзе зазвычай можна было сустрэць нас пасля доўгіх і знясільваючых лекцый, якія ў рэтраспектыве падаюцца забаўнай сумессю гісторыі камунізму і заходняй філасофіі? Натуральна, у Ленінцы, на Кастрычніцкай плошчы. Проста таму, што адчынілі архівы і мы маглі чытаць Канта, Гегеля, Лока і Ніцшэ ў арыгінальным перакладзе, без такіх “карысных” заўваг камуністычнай партыі! Віталь, безумоўна, успрыняў гэта яшчэ глыбей, пабачыўшы, як усе гэтыя антаноміі дэмакратыі здольныя прыжыцца ў рэчаіснасці, крочачы між танкаў і кравапразіццяў пасьляпутчайскай Масквы.

Тыя ідэі і выцвяржвальная рэчаіснасць зрабілі з яго інтэлектуала, змагара, які, атрымаўшы адукацыю як на Усходзе, так і на Захадзе, заўсёды прагнуў скарыстаць веды на практыцы, зрабіць гэты свет лепшым.

Але ж тое не была бойка роўных і ён згарэў у ёй. І зараз мы пазбаўленыя яго важнага меркавання, мы згубілі сапраўднага беларуса і ў той жа час вельмі блізкага, па-дзіцячы непасрэднага і добрага сябра, якога мой сын заўсёды называў “Дзядзя Сіла”...

Джэф Ловіт, выканаўчы дырэктар PASOS (Асацыяцыі па падтрымцы адкрытага грамадства)

Віталя будучы памятаць за ягоны выбітны інтэлект, розум і пачуццё гумару, як маячок свабоды – як у гутарках, так і працах на тэму дэмакратызацыі і аўтарытарызму. Ён сышоў у той час, калі грамадзянскай супольнасці былі так патрэбныя ягоныя здольнасці, калі былі накладзеныя абмежаванні на свабоду слова і руху, а тры кандыдаты ў прэзідэнты былі асуджаныя да доўгіх тэрмінаў зняволення пасля прэзідэнцкіх выбараў у снежні 2010.

Памяць аб Віталі мае нагадаць нам аб тых шматлікіх канструктыўных галасах на карысць свабоды і дэмакратыі ў Беларусі. Вызваленне Андрэя Саннікава мусіць узрадаваць усіх, хто цэніць дух гуманізму, але ўсе мы ведаем, што Лукашэнка можа ўзяць новых закладнікаў на месца кожнага вызваленага. Няма чаго далёка хадзіць – дастаткова ўзгадаць нядаўні арышт за “хуліганства” цяперашняга акадэмічнага дырэктара БІССу Аляксея Пікуліка. Гэта выкрывае сапраўдную сутнасць рэжыму – пастаянна запалохваць і прыніжаць усіх, хто падае голас за дэмакратыю і свабоду.

У 2003 Віталь згубіў сваё месца дацэнта ў Еўрапейскім гуманітарным універсітэце ў Мінску, калі адміністрацыя ўніверсітэта, кіруючыся загадам уладаў, пакарала яго за адкрытую крытыку ўрада прэзідэнта Лукашэнкі.

Але сам Віталь пайшоў далей: ён стаў стыпендыятам праграмы Рэйгана-Фаскела пры Нацыянальным фондзе падтрымкі дэмакратыі (Вашынгтон) і запрошаным даследчыкам у Цэнтры па пытаннях дэмакратыі, развіцця і вяршэнства закона (Стэндфардскі ўніверсітэт). У 2007 годзе ён быў прызначаны дырэктарам БІССу, які далучыўся да сеткі ПАСАСа ў 2010.

У снежні 2011, у памяць Віталя, Цэнтральна-еўрапейскі ўніверсітэт у Будапешце абвясціў заснаванне стыпендыі яго імя. “Дадатковая штогадовая стыпендыя” імя Віталя Сіліцкага дзейнічае для беларускіх студэнтаў, якія паступаюць у гэты ўніверсітэт, дзе сам Віталь навучаўся да таго, як атрымаў доктарскую ступень у Ратгерскім ўніверсітэце (ЗША).

Я перакананы, што тыя з нас, хто быў знаёмы з ім – і ў Беларусі, і па ўсёй Еўропе, і ў ЗША, кожны, каму неаб'якавая Беларусь – аб'яднаюцца, каб спраўдзіць жаданне Віталя, дзея якога ён працаваў так доўга – “запаліць свечку свабоды” ў Беларусі.